

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjysk Månedsskrift

4 · 2020

I dette nummer

Museumsvæsenet i Sønderjylland ved Genforeningen . . . 123
Lennart S. Madsen

Hvem var Ingeborg Andresen? 137
Hans Wolf

Grænselandskronikken 146
Poul-Erik Thomsen

Bognyt 155

Det sker i Museum Sønderjylland 158
Nina Nørgaard Jørgensen

Bagsiden om forsiden 160
Lennart S. Madsen

Forsidebilledet
Nordslesvigsk Kreditforening i Haderslev.
Foto: Historisk Arkiv for Haderslev Kommune.

Næste nummer af Sønderjysk Månedsskrift udkommer omkring den 5. juli 2020.

Meddelelser fra redaktionen

Redaktionen vil gerne beklage, at vi på grund af Corona-situationen desværre ikke havde mulighed for at bringe det forrige nummer af Sønderjysk Månedsskrift rettidigt ud.

Sønderjysk Månedsskrift fejrer i år genforeningsjubilæet ved at bringe mindst én artikel om emnet i hver af årets otte numre. Samtidig vil også *Bagsiden om forsiden* beskæftige sig med Genforeningen. I dette nummer fortæller enhedsleder Lennart S. Madsen om det sønderjyske museumsvæsen i forbindelse med Genforeningen. Fra redaktionen ønsker vi læserne et glædeligt genforeningsjubilæumsår og god læselyst.

Kolofon

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland i samarbejde med Museum Sønderjylland og Sønderjysk Kulturfællesskab.

Pris for medlemskab af Historisk Samfund for Sønderjylland inkl. Sønderjysk Månedsskrift: 325 kr. årligt inkl. moms og forsendelse.

Ekspedition: Historisk Samfund for Sønderjylland. Tlf. 7462 4683. Mail: hssdj@hssdj.dk. www.hssdj.dk.

Layout: Tekst & Design, Haderslev.

Tryk: Mohrdieck Tryk A/S, Aabenraa.

Redaktion

Lisette Juhl Hansen (ansv.)
Museum Sønderjyllands
Mediearkiv www.ms.dk
Tlf. 2422 4360. Mail: ljh@msj.dk

Lennart S. Madsen
Museum Sønderjylland - Arkæologi
Haderslev.

Elsemarie Dam-Jensen
Museum Sønderjylland - Kulturhistorie Tønder.

© Sønderjysk Månedsskrift og forfatterne.

MS MUSEUM
SØNDER
JYLLAND

Sønderjysk
KULTUR-
fællesskab

Historisk Samfund
for **Sønderjylland**

Museumsvæsenet i Sønderjylland ved Genforeningen

Af enhedsleder Lennart S. Madsen

I 1920 FANDTES DER OVER HELE Slesvig et mindre antal museer, etableret i årtierne inden 1. Verdenskrig. Ældst var det store *Museum für Vaterländische Alterthümer*, oprettet i 1835 i Kiel. Museet, der var etableret på foranledning af *Det kongelige Museum for nordiske Oldsager* i København (senere Nationalmuseet), skulle indsamle oldsager og foretage arkæologiske udgravninger både i Slesvig og Holsten samt generelt beskæftige sig med Hertugdømmernes historie. Det blev så at sige Hertugdømmernes Nationalmuseum.

Enkelte byer fik museer i tiden efter Treårskrigen. Væsentligst var Museet i Flensborg under ledelse af Conrad Engelhardt, der blev oprettet 1852 som en slags filial af Nationalmuseet og som modvægt mod det stadig mere slesvig-holstensk prægede museum i Kiel. Det blev derfor også nedlagt igen efter nederlaget i 1864, og dets samlinger i vid udstrækning flyttet til Kiel - herunder fundene fra udgravningerne i Nydam Mose.

Museer i Slesvig

I den nye preussiske provins Slesvig-Holsten blev der i tiden 1871-1914 oprettet 33 museer, hvoraf flere lå i Slesvig. Ældst i Slesvig var *Kunstgewerbemuseum* i Flensborg, det nuværende *Museumsberg*, oprettet i 1876. Dernæst kom Bymuseet i Slesvig (1879), museerne i Haderslev og

Aabenraa (1887), museerne i Wyk og på Eidersted (1902) og endelig museerne i Sønderborg og Christiansfeld (1908).

Den bølge af museumsoprettelser, der gik over Danmark i 1800-tallets anden halvdel, ramte naturligvis også Slesvig-Holsten. Og overalt var der en blomstrende lokalhistorisk interesse blandt den velbjergede del af befolkningen, der førte til oprettelsen af et lokalhistorisk museum i de fleste købstæder. I Slesvig var det udelukkende Eckernførde, Husum og Tønder, der ikke fik et museum før verdenskrigen. Bevægelsen var i Slesvig-Holsten tæt knyttet til den hjemstavnsbevægelse, der prægede det meste af Tyskland efter oprettelsen af Kejserriget og den voldsomme industrialisering, Tyskland gennemgik i tiden op mod 1. Verdenskrig. Der var en udbredt fornemmelse af, at alt blev forandret, både nationalt og lokalt, og at det nu gjaldt om at bevare mindet om det gamle, inden det forsvandt helt.

Parret med denne generelle tendens var der i den nordlige del af Slesvig også de nationale forhold, der spillede ind. Den dansksindede og den tysksindede del af befolkningen havde - ud over en fælles kærlighed til lokalområdet - også et ønske om at dokumentere lokalområdets gamle og naturlige tilhørsforhold enten til Danmark eller til Tysk-

land. Museerne blev derfor også en del af den nationale kamp ved siden af at være en del af en fælles bestræbelse for at bevare det lokale.

Haderslev og Aabenraa

Forskellen bliver tydelig, når man dykker ned i det enkelte museums tilblivelseshistorie. Baggrunden for skabelsen af et museum var ganske ofte lokale oldsagssamlinger. I 1887 udsendte regeringen i Kiel en forespørgsel til de lokale øvrigheder om tilstedeværelsen af private oldsagssamlinger. Disse skulle i vid udstrækning afleveres til hovedmuseerne i Kiel eller Berlin. Denne forespørgsel tydeliggjorde flere steder, at det var nu, man skulle bevare en samling lokalt, hvis det var muligt. Samme år

oprettedes der således museum i både Haderslev og Aabenraa, og begge steder synes det at være sket i en form for national samdrægtighed og til dels ledet og støttet af den lokale landråd, kredsens øverste preussiske embedsmand. Både dansk- og tysksindede var enige om at bevare oldsagerne lokalt. Men særligt i Aabenraa gjorde et andet forhold sig også gældende. Byen havde igen en meget lang periode været helt domineret af søfart. Skibsbyggere, redere, kaptajner og sømænd havde længe domineret byen, men det var en epoke, der hastigt var ved at forsvinde efter 1864. Det skabte i Aabenraa grundlaget for en fælles bestræbelse for at bevare mindet om denne kultur, blandt andet med deltagelse af nogle af de familier, der var tæt knyttet til denne tradition. Man ønskede ikke mindst at sikre alle de eksotiske genstande, som var blevet transporteret tilbage til byen fra Fjernøsten, Afrika og Sydamerika. Museet i Haderslev var fra starten i 1887 ejet af Haderslev Kreds (amt), mens museet i Aabenraa først fire år efter oprettelsen overgik til Aabenraa Kreds.

Foto: Museum Sønderjylland.

Det var fundet af to guldsåle fra yngre bronzealder, der blev den direkte anledning til oprettelsen af Haderslev Museum i 1887. Lederen af museet, dyrlæge Jens Peter Schmidt, har her taget guldsålerne med til fotografen.

Et ex libris til den nye oldtidsforening tegnet af Jens Raben. Det er fyldt med tegninger af det, foreningen skulle tage sig af, og dekoreret med svastikasymboler fra jernalderen. Med runer står skrevet "for Als og Sundeved" på dansk og tysk.

Museet i Sønderborg

En noget anden historie ligger bag oprettelsen af museet i Sønderborg i 1908. Det var 20 år senere end oprettelsen af museerne i Haderslev og Aabenraa, og de nationale modsætninger var på mange måder blevet skærpede i de forløbne år. I februar 1908 blev der både i det dansk- og det tysksprogede dagblad i Sønderborg indkaldt til møde om oprettelse af en *Forening til bevarelse af Oldtidsminder og Oldsager på Als og Sundeved*. Som initiativtagere stod hovedsageligt tysksindede borgere og embedsmænd, men også nogle få dansksindede. Det stiftende møde endte med nedsættelse af et udvalg med tre dansksindede og tre tysksindede medlemmer, der skulle udarbejde vedtægter. Det lykkedes ikke, og i stedet forsøgte hver side at etablere sin egen forening, for alle var enige om formålet, nemlig at bevare oldtidsminder og oldsager. En dansk forening var under planlægning med forslag om at etablere et museum på Dybbøl Mølle, men kort efter blev der grundlagt en forening med dobbeltnavnet: *Altertumsverein, Verein zur Pflege der Heimatkunde für Alsen und Sundewitt - Forening til bevarelse af Oldsager og*

Foto: Fra Lokal-, regional og righistorie gennem 100 år.

Oldtidsminder. Foreningen var bevidst dobbeltsproget (med tysk som førstesprog), og vedtægterne forelå på begge sprog. Da foreningen hurtigt blev en realitet, med både tysk- og dansksindede medlemmer i bestyrelsen, endte det med at være den, der i sidste ende førte til etableringen af museet i Sønderborg. Museet var fra starten ejet af foreningen, men med støtte fra Sønderborg Kreds.

Ved etableringen af museerne i Haderslev og Aabenraa havde der været enkelte nationale markeringer for og imod, men intet, der kunne hindre etableringen af de to museer i et samarbejde mellem begge dele af befolkningen. 20 år senere var den proces, et nyt museum skulle igennem, i højere grad blevet til en hårfin balancegang mellem de dansk- og tysksindede befolkningsgrupper.

Museerne i Nordslesvig under krigen

1. Verdenskrig kom naturligvis til at betyde et stop for videre planer om oprettelse af museer i Slesvig, og de museer, der lå i den nordlige del af provinsen, Nordslesvig, kom igennem krigen på vidt forskellig måde. I Haderslev var nogle trange år under landråd Dryander, der var indædt modstander af museet, vendt til glæde, da Dryander blev afløst af von Löw i 1913. Denne var meget positivt indstillet, og det lykkedes derfor museumsdirektør Lund (museets ulønnede leder siden 1905) at overbevise kredsrådet om at bevillige penge til opførelsen af en museumsbygning til museet, sammen med en frilandsafdeling bestående af ældre bygninger fra Haderslev Næs. Museet og frilandsafdelingen blev bygget 1914-15, og udstillingerne opbygget under krigen. Lund var endnu, som alle andre museumsledere på dette

tidspunkt, ulønnet leder af *Museum des Kreises Hadersleben*, så alt arbejdet blev udført i hans fritid. Hans civile arbejde var på Arbejdsanvisningen, et arbejde, der kom til at fylde meget under krigen. Men ud over opbygningen af udstillingen på det nye museum foretog han i løbet af krigen - efter inspiration fra Danmark - registreringer af oldtidsminder i Haderslev Amt og forestod den løbende gennemgang af metalgenstande, der blev afleveret til omsmelting til krigsindustrien, med henblik på at redde historisk værdifulde genstande til museet. Han var således fuldt optaget af museumsarbejde også under krigen, og det endte med, at han i marts 1918 af landråd von Löw fik en fuldtidsstilling som museumsleder, betalt af Haderslev Kreds.

I Sønderborg var Jens Raben, der arbejdede på *Sonderburger Zeitung*, blevet udpeget som ulønnet leder af *Heimatmuseum für den Kreis Sonder-*

Det nyopførte museumsanlæg i Haderslev fotograferet kort før indvielsen i 1915 af C.M. Lund.

Foto: Museum Sønderjylland.

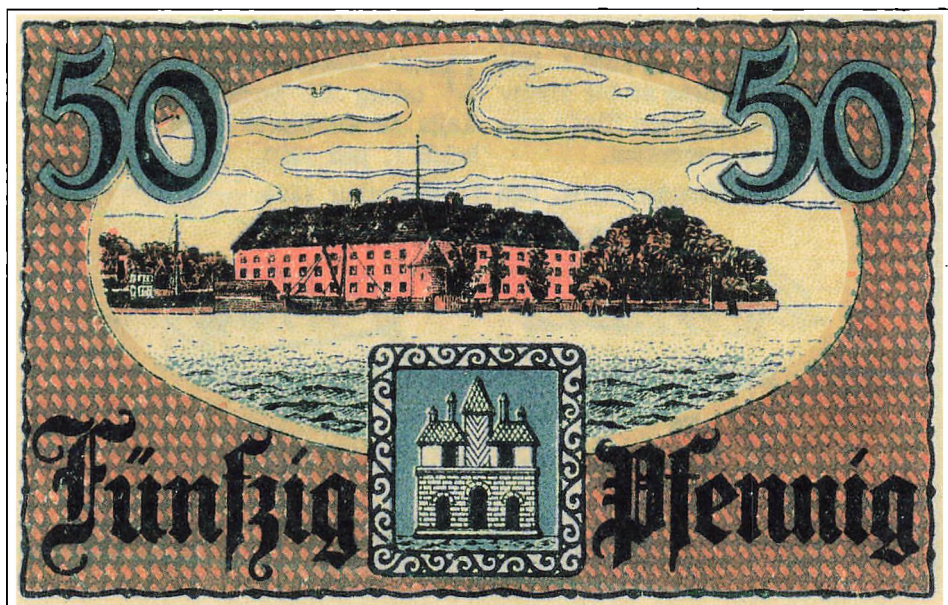

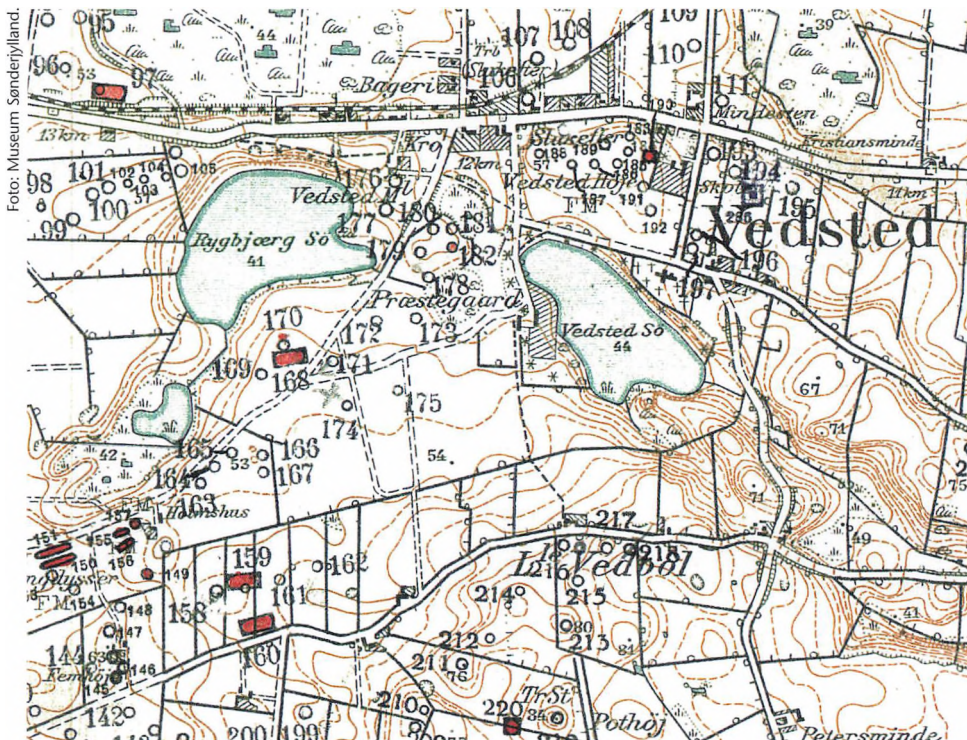
Foto: Museum Sønderjylland.

Nødpengeseddel for Sønderborg udstedt i november 1919. Sedlen er tegnet af Jens Raben, der sandsynligvis, mens han tegnede, allerede var ved at planlægge museets indflytning i lokalerne på Sønderborg Slot.

burg. Museet var indrettet i nogle værelser i det nyopførte menigheds-hus, og lige før krigens udbrud åbnede Raben både en udstilling om hertugerne på Als og en stor minde-udstilling for krigen i 1864. Ved krigsudbruddet måtte udstillingerne lukkes ned, men mange genstande forblev i museets eje. Jens Raben var en del af krigen indkaldt som soldat, dog uden at komme i kamp, og kun- ne efter hjemsendelsen fortsætte sit arbejde med indsamling af genstan- de og med at registrere fortidsmin- der på Als og Sundeved. Desuden lykkedes det i 1917 at få kredsrådet i Sønderborg til at forhøje tilskuddet til museet, så at man kunne leje et helt hus, Asylvej 7, til museet. I de første måneder af 1918 indrettede

Raben nye udstillinger i hele huset, så et helt nyt *Heimatismuseum zu Son- derburg* kunne åbne 1. marts 1918. Alligevel var der pladsmangel til den hastigt voksende samling, men løs- ningen kom hurtigere end forventet. Fra foråret 1919 stod Sønderborg Slot tomt, og hertug Ernst Günther fra Augustenborg, der ejede slottet, tilbød museumsforeningen at indret- te museet i lokaler på slottet. Fore- ningen havde dog brugt sine penge til den første flytning, og da Sønder- borg Kreds var ved at blive nedlagt, var der heller ingen penge at hente her. En flytning kunne derfor ikke komme på tale.

I Aabenraa var situationen en helt anden. Museets samlinger, der ikke var ret omfattende, blev i 1901 over-

Et eksempel på fortidsminderegistreringen. Området omkring Vedsted Kirke med alle gravhøje, langhøje, dysser og bopladser tegnet ind på et målebordsblad i 1:20 000. Hvert fortidsminde har sit eget nummer i Vedsted Sogn, et system den danske museumsverden stadig bruger som udgangspunkt for al arkæologisk virksomhed.

ført til tre rum i Kredshuset, der dog efterhånden fik karakter af pakrum. Til varetagelse af museet var igenem tiden knyttet forskellige lærere som frivillige, men museet i Aabenraa stod ikke, som i Haderslev og Sønderborg, under ledelse af en dynamisk person, der formåede at kæmpe for museet under de svære år op mod Genforeningen. I 1911 var der planer om at overflytte museets samlinger til Kiel, og i 1916 kom det så vidt, at Aabenraa Kreds direkte lukkede museet, da kredsens skulle bruge lokalerne i kredshuset til

Kredssparekassen. Museet blev pakket ned. Udsigten til en snarlig genforening kom dog til at betyde et markant skifte i museets bestyrelse i 1919. Et af de nye medlemmer var læge Mads Michelsen, der sammen med den senere borgmester i Aabenraa, Holger Fink, forsøgte at få midler til at bygge en museumsbygning i 1919. En ny museumsbygning blev tegnet, og en del af byggematerialerne indkøbt, men huset blev aldrig bygget. Museets samlinger forblev nedpakket i depot til 1926.

De tre museer, der ved Genfore-

ningen ændrede deres statslige tilhørsforhold fra Preussen til Danmark, gjorde det på helt forskellige vilkår. Haderslev Museum i en nyopført museumsbygning med en tilhørende frilandsafdeling og en fuldtidsansat, offentligt lønnet leder. Museet i Sønderborg i et nyindrettet museum i en lejet bygning og med en ulønnet leder og endelig Aabenraa Museum med en nedpakket samling styret af en bestyrelse men uden egentlig leder. Og endelig var der Tønder by og amt, der slet ikke havde noget museum, skønt der i tiden 1911 til 1916 havde været bestræbelser fra amtets side på at få oprettet et museum i portbygningen til Tønderhus.

Nationalmuseet og Sønderjylland
Ved Genforeningen i 1920 fik de tre nordslesvigske museer tæt kontakt til Nationalmuseet, som Det kongelige Museum for nordiske Oldsager var kommet til at hedde fra 1892. Det var naturligvis primært museerne i Haderslev og Sønderborg, der blev direkte berørt af samarbejdet, idet det i al væsentligt handlede om arkæologi og fortidsminder. Kontakten var nu slet ikke ny, for selvom Museum für Vaterländische Alterthümer i Kiel siden nederlaget i 1864 havde været det arkæologiske hovedmuseum for hele Slesvig, så havde Nationalmuseet aldrig helt indstillet sit arbejde i Sønderjylland i tiden mellem

1864 og 1920. Der kom igennem hele perioden oldsager i en lind strøm fra Sønderjylland til København. Det drejede sig for det meste om genstande fundet ved markarbejde eller lignende, som finderens sendte eller bragte til Nationalmuseet i stedet for at aflevere fundet i Kiel. Det særlige var, at Nationalmuseet øjensynligt lod Danefæ-bestemmelserne gælde i Sønderjylland, selvom det strengt taget lå i et fremmed land. Danefæ-godtgørelsen lod man så for det meste en stråmand udbetale. Men museets medarbejdere købte også direkte oldsagsamlinger i Sønderjylland, når de var på rejse i landsdelen eller gennem kontaktpersoner. Dyrlæge J.P. Schmidt i Haderslev solgte således i 1879 sin store samling af oldsager til Nationalmuseet, der måtte skaffe en særbevilling på finansloven for at have råd til at købe samlingen på godt et par tusin-

Christian Matzen Lund (1869-1941)
fotograferet omkring 1910.

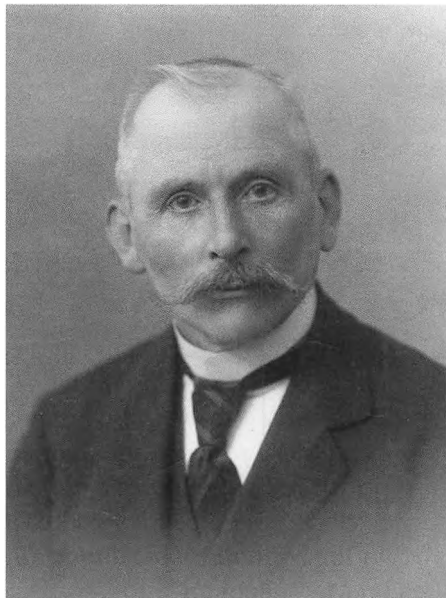

Foto: Historisk Arkiv for Haderslev kommune.

Nationalmuseets direktør Mouritz Mackeprang (1869-1959).

de genstande. I tiden 1879 til 1887 opbyggede Schmidt endnu en stor samling, som blev en del af grundlaget for Haderslev Museum, da Schmidt blev museets første leder. Både Raben i Sønderborg og i særlig grad Lund i Haderslev forstod også at samarbejde med både København og Kiel i deres daglige museumsarbejde før 1920, og for begge var det ganske uproblematisk at fortsætte deres museumsarbejde efter Genforeningen.

Nationalmuseet stod klar til at integrere Sønderjylland i det danske museumsvesen fra det øjeblik, Genforeningen var en realitet. Allerede i sommeren 1920 rejste Hugo Matthiessen rundt i de sønderjyske byer for at fotografere gamle huse og bymiljøer, og fra sensommeren kastede inspektørerne fra den forhistoriske af-

deling (1. afdeling) sig over de såkaldte herredsberjsninger. Som det var sket i Kongeriget fra 1873, rejste man rundt i de forskellige herreder, fra sogn til sogn og fra gård til gård, og registrerede gravhøje, dysser, voldsteder, helligkilder og alle typer af fortidsminder, som lokalbefolkningen kendte til. Man kunne heldigvis bygge på det store forarbejde, Raben og Lund allerede havde udført, men der var mange områder af Sønderjylland, hvor de to ikke havde været. Nationalmuseet lagde bl.a. af den grund ud med Øster Løgum sogn, men i løbet af få måneder var fem berejsere i gang i det sønderjyske, og registreringen blev afsluttet omkring 1930. I Slesvig-Holsten blev et tilsvarende arbejde først igangsat i slutningen af 1920'erne.

Nationalmuseet gik også straks i gang med at gennemføre frivillige fredninger af oldtidsminder og med at foretage arkæologiske udgravninger i Sønderjylland. Lund fik allerede i efteråret 1920 gennemført en udgravning af en jernalderboplads ved Roager i et samarbejde med Carl Nergaard fra Nationalmuseet med den begrundelse, at han ville lære den udgravningsmetode, som Nationalmuseet anvendte, at kende. Den vigtigste af disse tidlige arkæologiske undersøgelser var uden tvivl udgravningen af Hjortspringbåden på Als. Raben havde fået kendskab til lokaliteten under sit ophold på et mili-

tærlazaret under krigen, men beholdt oplysningen for sig selv indtil Genforeningen, hvorefter han indviede Nationalmuseet i sin viden. I 1921-22 gennemførte Nationalmuseet den store udgravning af den ældst kendte plankebyggede båd i Danmark.

Også på mange andre områder blev Nationalmuseets indsats i Sønderjylland i de første år efter Genforeningen af stor betydning. Det gælder registrering og restaurering af kirkeinventar, tilbageleveringen af nordslesvigske kirkeskulpturer fra museet i Flensborg, kirkebeskrivelser, bygningsfredninger og meget mere. Meget af denne koncentrerede indsats skyldes uden tvivl historikeren Mouritz Mackeprang (1869-1959), der var født i Kiding ved Gråsten. Fra 1910 var han leder af Nationalmuseets middelalderafdeling (2. afdeling) og fra 1922-1938 direktør for Nationalmuseet. Han var i mange år desuden redaktør af Sønderjyske Årbøger, medstifter af Historisk Samfund for Sønderjylland og beskæftigede sig hele sit liv med sønderjyske forhold. Han var om nogen garant for den direkte forbindelse mellem Prinsens Palæ og Sønderjylland. Gennem den tilsynsforpligtigelse med de danske provinsmuseer, som Nationalmuseet havde, havde han desuden direkte indflydelse på etableringen af nye museer. Det fik betydning i Sønderjylland.

Kunstnergaven af 1920

I 1914 var en gruppe danske kunstnere og videnskabsmænd (herunder

Mackeprang) gået i gang med at indsamle kunstværker til sønderjyske forsamlingshuse i anledning af 50-året for nederlaget i 1864. Verdenskrigen standsede projektet, men i 1919-20 blev arbejdet genoptaget, og der blev indsamlet 431 numre i det, der blev *Kunstnergaven af 1920*. Man opgav tanken om at placere de mange kunstværker i forsamlingshusene, og da der heller ikke var mulighed for at bygge et stort nyt kunstmuseum (et sådant kom først i 1972), blev løsningen, at de mange værker skulle fordeles mellem de fire købstæder. Og nu blev kunstnergaven - i forbindelse med meget andet - til en slags katalysator for en yderligere udvikling af museumsvæsenet i Sønderjylland. Det var nemlig kun i det nybyggede museum i Haderslev, at der var plads til at ophænge værker fra samlingen.

I Sønderborg var der ikke plads i det hus på Asylvej, som foreningen havde lejet. Men før Genforeningen havde foreningen jo fået et tilbud fra hertug Ernst Günther om at måtte få et antal værelser på slottet vederlagsfrit, og dette tilbud præsenterede man nu for den nye ejer af Sønderborg Slot, den danske stat. Staten indvilligede i at stille 18 værelser og sale på slottet til rådighed for museet, men på den betingelse, at ejerskabet til museet og dets samling på samme måde som i Haderslev og Aabenraa blev offentligt. Oldsagsforeningen accepterede forslaget og tilbød hele samlingen til Sønderborg Amt. Amtsrådet besluttede at overtage museet fra 1. januar 1921 og an-

satte samtidigt Jens Raben som fuldtidsansat museumsinspektør. Sønderborg by blev ved den lejlighed medejers af museet og fik samtidigt løst et problem - Sønderborgs del af Kunstnergaven kunne placeres på slottet som en del af museet.

I Tønder var der ikke noget museum trods flere forsøg i 1911-1916 på at oprette et. Men her fik Kunstnergaven direkte sat skub i sagen. Den nye amtmand i Tønder Amt, O.D. Schack, sad i kunstnergavekomiteen og satte sig i spidsen for oprettelsen af et museum, så der kunne skaffes

plads til Tønders del af Kunstnergaven. Allerede i 1920 stiftedes en museumsforening, og i januar 1921 bevilligede både amtet, byen og staten (ved Mackeprangs hjælp) midler til erhvervelse af en bygning til et museum. Kunstnergaven blev midlertidigt ophængt i Landbrugsskolen, mens museet blev forberedt. Efter en omvej over Richtsens Hus i Vestergade blev Porthuset til Tønderhus købt til formålet og arkitekt Thaysen valgt til at tegne de nødvendige om- og tilbygninger for at gøre Porthuset til museum. Den 14. juli 1923 kunne

Haderslev Museums eksemplar af kataloget over kunstnergaven oplået på siden med ægteparret Slott-Møllers donation. Ud for de kunstværker, der skulle opbevares i Haderslev, er der skrevet et "H".

Da Hanen gæler mod Daggrø, maa den Døde gaa, og Jomfru Else følger sin Føstemand gennem den mørke Skov, men da hun ude paa Kirkegaarden efter Hr. Aages Raad ser op til Stjernerne, slipper den døde Mand imedens ned i Graven. Jomfru Else gaar sorgfuld hjem og dør Maanedagen derefter.

HARALD SLOTT-MØLLER.

H 367. Pigen der finder Guldhornet. 140 × 120. (Efter Oehlen-schlägers Digt: „Guldhornene“).

HANS SMIDTH, f. 1839 d. 1917.

368. Jysk Moselandskab. 27 × 40. Gave fra Fru Katha Smidth.
H 369.—372. 4 Eksp. Illustrationer til St. St. Blichers: „Mowns“. Gave fra Foreningen „Fremtiden“.

OLGA SMITH.

373. Kaktus. 38 × 30.

RESEN STEENSTRUP.

H 374. Hestestaldsinteriør fra Louisendal ved Nibe. 62 × 74.

POUL STEFFENSEN.

H 375. Sommerdag. 50 × 64.

udstillingen af Kunstnergaven så åbne i den nye museumsbygning. Tønder Museum var en realitet, drevet i fællesskab af Tønder Amt og Tønder By. Helt specielt var det dog, at det var et museum uden en samling. Arbejdet med at indsamle genstande til museet skulle først til at begynde, og der gik frem til 1925, inden man fandt den person, apoteker Peter Toft, der i de efterfølgende 20 år helt ulønnet styrede og opbyggede museet. Først i 1947 blev Sigurd Schoubye deltidsansat som leder af museet, knap 30 år efter at Haderslev og Sønderborg fik fastansat fuldtidsleder.

I Aabenraa skulle man også tage imod sin fjerdedel af Kunstnergaven.

Museets samlinger var nedpakket på navigationsskolen, og der blev ikke som i Tønder taget initiativ til at bygge et nyt museum. Kunstnergaven blev ophængt på rådhuset, og i 1926 blev museumssamlingen atter åbnet for publikum i de lokaler i Kredshuset, hvor de havde været før 1916. I 1924 var Aabenraa Amt og byen blevet enige om at dele driftsudgifterne til museet. Men Kunstnergaven kunne ikke blive på rådhuset permanent, så endelig i 1935 nåede amt, kommune og staten (atter ved Mackeprangs hjælp) frem til at finansiere en ny museumsbygning på H.P. Hanssensvej. Arkitekten blev Jep Fink, der som O.D. Schack sad i Kunstnergavekomiteen.

Foto: Museum Sønderjylland.

Harald Slott-Møllers berømte maleri af pigen, der finder det ene guldhorn, er katalog nr. 367. Pigen er et portræt af den norske forfatterinde Sigrid Undset. Det fremgår af kataloget, at maleriet skulle hænge i Haderslev.

teen, og som i adskillige år havde kæmpet for at få Aabenraas andel af kunstnergavens malerier, skulpturer og grafik ophængt i en selvstændig bygning. I den nye bygning blev der plads til Kunstnergaven, men også til museets kulturhistoriske samling. Samtidigt blev Jens Frost ansat som museets kustode, i praksis dets leder.

Med åbningen af det nye Aabenraa Museum i 1937 var det sønderjyske museums væsens integration i det danske museums væsen afsluttet. Og dog var der forskelle, der hidrørte fra museernes start i det preussiske kongerige. De var alle ejet af amt og by i fællesskab, i modsætning til alle andre danske museer, der var ejet af en museumsforening eller af den by, de lå i. Det skulle få afgørende betydning for de sønderjyske museer helt frem i det nye årtusind.

Lunds visioner for et sønderjysk museums væsen

I forbindelse med Genforeningen gjorde C.M. Lund i Haderslev sig nogle tanker om, hvordan man kunne organisere de sønderjyske museer i et dansk museums væsen. I et brev til Haderslev Stiftsamt, dateret 2. august 1920, redegjorde han for sine tanker:

I brevet foreslår han, at Haderslev Museum blev det arkæologiske museum for alle de fire sønderjyske amter, at Museet på Sønderborg Slot skulle varetage kulturhistorien på Als og Sundeved, samt Nordslesvigs politiske historie, at Aabenraa Museum skulle genåbnes og i fremtiden tage sig af købstadskulturen, søfarten og den unikke etnografiske samling. Desuden anbefalede han, at der blev oprettet et museum i Tønder, der

Porthuset til slottet i Tønder, som det så ud, inden det blev ombygget og indrettet til det nye Tønder Museum.

Foto: Museum Sønderjylland.

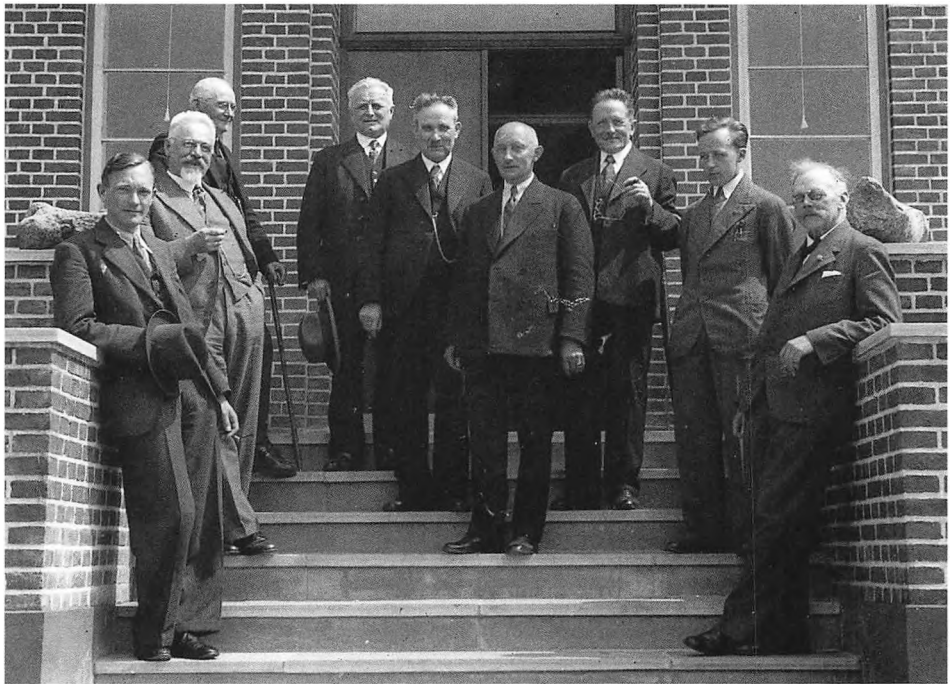

Foto: Museum Sønderjylland.

Ved åbningen af Aabenraa Museums nye bygning i 1937 blev bestyrelsesmedlemmer og gæster fotograferet på trappen. Iblandt dem var de fleste af de personer, der spillede de ledende roller for udviklingen af det sønderjysk museumsvesen i perioden omkring Genforeningen. Fra venstre: Knud Klem, leder af Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg (der var med som det officielle Danmarks repræsentant); borgmester Holger Fink, Aabenraa, der i mange år havde kæmpet for Aabenraa Museum; C.M. Lund, leder af Haderslev Museum 1905-1936; Peter Toft, leder af Tønder Museum 1925-45; Jens Frost, leder af Aabenraa Museum 1937-64; Jens Raben, leder af Museet på Sønderborg Slot 1908-55; Jes Brink, Barsmark, bestyrelsesmedlem i Aabenraa Museumsforening; Hans Neumann, leder af Haderslev Museum 1936-78 og Mads Michelsen, den uofficielle leder af Aabenraa Museum 1919-1937.

skulle beskæftige sig med Vestslesvigs bygningskultur, det fornemme kunsthåndværk og ikke mindst kniplingerne. Han foreslog desuden, at der blev oprettet et naturhistorisk museum eventuelt i Aabenraa. Alt dette ville, mente Lund, medføre en øget professionalisering af museumsarbejdet generelt. Endvidere argumenterede Lund for oprettelsen af et

arkiv for Nordslesvig, således at alle dokumenter, kort og lignende kunne samles ét sted. Han foreslog, at en arkivbygning skulle opføres ved siden af museet i Haderslev. Det eneste, som Lund ikke havde med i sine planer for et sønderjysk museumsvesen, var et kunstmuseum.

Tiden har vist, at langt det meste af Lunds plan endte med at blive

gennemført, dog først efter flere årtier. Tønder fik et museum i 1923, Aabenraa blev genåbnet 1926, og Sønderjylland fik et landsarkiv (i Aabenraa) i 1931. Men et naturhistorisk museum blev først etableret i Gram i 1976 (og et kunstmuseum i Tønder i 1972). Den specialisering mellem de sønderjyske museer som Lund slog til lyd for i sit brev til stiftsamtet i 1920, udviklede sig næsten nøjagtigt som Lund foreslog og blev knæsat ved en fælles aftale mellem de fire købstadsmuseer i 1961, der bl.a. etablerede et fælles Museumsråd for Nordslesvig. Det var 15 år, før museumsråd blev oprettet i resten af Danmark. Ved oprettelsen af Sønderjyllands Amt i 1970 fik de fire museer også fælles ejerkreds, sådan at Sønderjyllands Amt og hjemkommunen delte ejerskabet i forholdet 3:1. Lunds museumsplan for Sønderjylland fra 1920 fandt sådan set sin naturlige konklusion i 2006 med sammenlægningen af alle museerne til *Museum Sønderjylland*. ■

Litteratur

- Adriansen, Inge og Dragsbo, Peter: *Lokal-, regional og rigshistorie gennem 100 år*. Sønderborg 2009
- Jenvold, Birgit: *Kunstnergaven til Sønderjylland*. Sønderjyllands Kunstmuseum 1995.
- Mackeprang, M.: 'Nationalmuseet og Nordslesvig efter Genforeningen' i: Eskildsen, Claus m.fl. (red): *Nordslesvigs aandelige genforening med Danmark*. Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland, nr. 10 (u.år).
- Madsen, Lennart S.: 'Til Oldforskningens fremme - Museet i Haderslev gennem 125 år' i: *Langs Fjord og Dam 2012*. Haderslev 2012.
- Rasmussen, Birgitte Kragh (red): *Mellem Pulterkammer og Muse-Tempel*. Aabenraa Museum 1987.
- Schoubye, Sigurd: *Tønder Museum 1923-1973*. Tønder Museum 1974.
- Slettebo, J.: 'Nationalmuseet og Sønderjylland' i: *Nordslesvigske Museer*, bd. 6., Tønder 1979.
- Slettebo, J.: 'Museumsvisioner - i 1920' i: *Nordslesvigske Museer*, bd. 14, Tønder 1987.

Hvem var Ingeborg Andresen?

Af dr.med. & cand.mag. Hans Wolf

TREDJE AFSNIT AF DR TV-SERIEN

Grænseland er Ingeborg Andresen hovedpersonen, hvis liv på Cathrinesminde Teglværk som husbestyrerinde hos ejeren, Christian Hollensen (1874-1943), under 1. Verdenskrig med stor indlevelse blev portrætteret af Katrine Greis-Rosenthal.

Men hvem var egentlig denne dansksindede nordslesvigske kvinde, og hvorledes kunne netop hun i dette afsnit af *Grænseland* repræsentere de dansksindede kvinder, der alene skulle tage vare på hjem og virksomhed, medens manden var ved fronten.

Ingeborgs baggrund

Ingeborg blev født den 25. juli 1885. Hun var datter af den navnkundige Andreas Andresen (1842-1914), som ejede slægtsgården Røjhus på Skeldemark fra 1879. Han havde været elev på Askov Højskole fra 1868 til 1869, hvorom han skrev: *"Jeg maa oprigtigt udtale, at mit hele Syn paa Livet blev helt anderledes end tidligere, og nu syntes jeg vel, at der var noget at leve for"*. Kort efter opholdet på Askov Højskole måtte Andreas overtage gården efter faderen, Hans Christian Andresen (1818-1869), da denne døde af tuberkulose. Efter opholdet på Askov Højskole havde Andreas liden interesse for landbruget. Han engagerede sig nu helhjertet i de dansksindede nordslesvigeres aktiviteter for at bevare danskheden i Nordslesvig, og i 1900 overdrog han Røjhus til sønnen, Hans Christian

(1873-1924), for helt at kunne hellige sig disse aktiviteter. Hans Christian Andresen var gift med Anna Cathrine (1878-1963) f. Hollensen, som var søster til Christian Hollensen. Ingeborg var dermed svigerinde til Christian.

Andreas var aktiv i *Den sundevedske Landboforening* og initiativtager til Skelde Andelsmejeri. Han var med til at oprette en lokal foredragsforening og en dansk privatskole i Broager. Han var aktiv ved oprettelsen af og med i bestyrelsesarbejdet i Sprogforeningen, Den danske Vælgerforening og Skoleforeningen. Han var med til at oprette den grundtvigske frimenighedskirke for Sundeved.

Det var i dette dansksindede miljø, Ingeborg og hendes søskende voksede op. I Skelde skole foregik undervisningen på tysk, i hjemmet var talen sønderjysk, og Andreas underviste alle sine børn i dansk og lærte dem at skrive udmærket dansk. Ingeborg kom på Ryslinge Højskole, inden hun før den 1. Verdenskrig blev husbestyrerinde hos Christian Hollensen.

Ingeborg som bestyrer af teglværk og gård

Christian Hollensen var ejer af Cathrinesminde Teglværk og en tilliggende mindre gård. Han blev indkaldt til krigstjeneste i juli 1915 og sendt til Østfronten i november. Han overdrog ansvaret for teglværk og landbrug til Ingeborg. Da tjenestekarlene blev indkaldt i december, måtte hun

Hvem var Ingeborg Andresen?

selv klare alle dagligdagens opgaver.

Med hjælp af tjenestepigen, Sofie, klarede hun den daglige dont, selv om det var svært for de to kvinder, som Ingeborg skrev til Christian: *"I Morges var jeg ude at muge både Heste og Køer, strigle Hestene turde jeg ikke, men de fik Vand og Foder og Køerne fik Roer. Så fik Sofie og jeg Davre. Da det var til Side trak vi Køerne på Græs, og da vi kom hjem var jeg ude i Skoven, hvor jeg slæbte det Træ ud som I huggede da vi hentede Pæle til Broen [landingsbroen til teglværket var om vinteren blevet ødelagt]. Så skulde jeg ind til mit Husarbejde og det var i Dag at gøre Hovedrent i Forstuen [...] Køerne henter vi hjem endnu om Aftenen".* I høsten skrev hun til Christian, at hun ikke kunne lade vognene med neg, det ene læs efter det andet væltede, derimod kunne hun række negene op

på vognene. I hverdagen havde Ingeborg virkelig travlt, som det yderligere vil fremgå af det følgende.

Ingeborgs forhold til Christians bror, Jørgen

I løbet af sommeren 1916 vendte Christians bror, Jørgen (1887-1961), hjem til Cathrinesminde. Han havde deltaget i kampene på Vestfronten, var blevet såret og havde mistet sin venstre arm. Som bror til Christian følte han sig berettiget til at overtage styringen af teglværk og gård. Det betød en vis aflastning for Ingeborg, men han kom nu ind på hendes enemærker, og i foråret 1917 udviklede det sig til veritabel strid mellem de to. I sine breve til Christian søgte og fik Ingeborg støtte. I det lange løb fandt de dog en måde at leve sammen på, idet Ingeborg overlod den økonomiske styring af gård-

Foto: Griethe Nordemann Jensen, privateje.

Ingeborg Andresen (1885-1929) under krigen husbestyrerinde hos Christian Hollensen (1874-1943), som hun blev gift med i 1919.

en til Jørgen, men det betød ikke, at hun opgav at blande sig i driften af gården og teglværket. I 1917 fik hun arrangeret et køb af et stykke jord, og senere købte hun træværk fra et naboteglværk til at genopbygge en i stormvejr ødelagt lade. Hun underrettede også Christian om økonomien, hvor meget der var indtjent, og hvor meget der stod i Folkebanken, om hvor mange teglsten der var solgt, og hvad salget havde indbragt, men ikke altid lykkedes det hende at få sin vilje trumfet igennem. Jørgen blev på Cathrinesminde indtil sommeren 1918, da han blev gift med Anna Marie Knudsen (1895-1944) og købte gård i Skodborg. Fra sommeren 1918 styrede Ingeborg så igen bedriften alene og måtte igen tage del i det hårde manuelle arbejde i høsten og roerne. Christian kom hjem i januar 1919 fra Ukraine, hvor han havde været som en del af den tyske besættelsesmagt.

Mathias Hollensen

Ingeborg havde ingen børn, som hun skulle passe og opdrage som mange af de nordslesvigske mødre, der var ladt alene, da manden var i krig. Til gengæld måtte hun tage vare på Christians bror, Mathias (1873-1923), der var svært handikappet af hyppige epileptiske anfald og tiltagende demens. Hun måtte bl.a. klippe og barbere ham. *"Mathias er stædig og vil ikke"*, skrev hun til Christian. I begyndelsen af 1918 tiltog problemerne med Andreas. *"Det blev ellers en urolig Nat. Mathi-*

as har nemlig efter en otte-ni hårde Tilfælde bleven helt dårlig og han sov ikke sidste Nat var helt forvildet og faldt halvvejs ud af Sengen, lå og fægtede rundt og væltede Bord og Stole så jeg var vist oppe otte-ti Gange. I Dag har han været meget urolig dog nu til Aften tror jeg han sover. Det er kedeligt når det bliver så slemt ja det er helt skidt for han kan ingenting", skrev hun. Under disse anfald fik han ofte hudlæsioner med løstsiddende hudflige, som Ingeborg så klippede af og anlagde forbindelse på *"men det er umuligt at holde det på for han river bestandigt deri og han kan jo ikke forstå når man siger til ham at han ikke må. Stakkels Mathias han er rigtignok et sølle Menneske, han må tage imod hårde Stød"*. Hun tog sig af Mathias med stor tålmodighed og empati.

Som det fremgår af det ovenstående, hvor citaterne er direkte afskrift af Ingeborgs originale breve, behersker hun det danske sprog til fulde. Man bemærker, at hun skrev "å" og ikke "aa", som dengang var den autoriserede stavemåde, og det gjorde hun konsekvent i alle sine breve. Ingeborg havde været elev på Ryslinge Højskole på Fyn, hvor der var et nordisk islæt. Når Ingeborg skulle indlede en sætning med "Å" måtte hun ty til "Aa".

I brevene til Christian er Ingeborgs tegnsætning ofte mangelfuld, og det er hun helt klar over. *"Jeg skriver bedst, når jeg lader det gå lige fra Tankerne på Papiret, skal jeg først lægge til rette bliver det til intet"*, skrev hun og en anden gang: *"Jeg lader Pennen løbe som var det Mun-*

den der løb og den kan jo nok tage lidt stærk fart imellem”.

Korrespondancen med Christian

Ingeborgs breve er særdeles omfattende, indeholder flere siders tekst og bliver af og til skrevet over flere dage. Hun opfattede selv brevene som en slags dagbog, men mere end det, når hun skrev: *“Brevvekslingen er dog lidt af et Samvær”*, og et andet sted: *“[...] det er ligesom jeg får talt med dig”*, og hun kunne bogstaveligt føle en nærhed, da hun en dag på vej til Skelde skrev: *“Vejret var fint, Spadse-returen skøn, og jeg havde dig ved Siden, gik og talte med dig om alt det jeg så, og hørte hele Vejen”*. Brevene kunne næsten gøre det ud for en dialog: *“God Morgen! og til Lykke med Fødselsdagen, kære Kristian, hvordan har du det i Dag [...]”*, det var som om hun talte med ham, dog var der en vis forsinkelse i dialogen.

Brevene blev i hendes travle hverdag oftest skrevet om aftenen eller om søndagen, når der blev tid: *“Jeg har fodret Menneskene, Svinene og Hestene. Nu er min Aftensyssel til Side, så vil jeg have en Passiar med min Rekrut. Rigtignok har jeg travlt, men et lille Brev skal du dog alligevel have”*, og så blev det ofte til et brev på fire til seks sider. Det var ikke blot med den daglige dont på gården, på teglværket, i haven, i huset, hun havde travlt, og som hun skrev detaljeret om, men også om vejret, om hvad der skete i omegnen blandt familie og venner, om det muntre liv på Cathrinesminde og de sorger og bekymringer, som hun havde.

Ingeborg skrev stort set brev hver dag, og fra Christian forventede hun også brev, helst dagligt, *“[...] en Gang om Dagen er ikke for tidt”*, som hun skrev, og kom der ikke regelmæssigt brev, beklagede hun sig åbenlyst i sine breve og bekymrede sig om, hvad der kunne være sket. Denne længsel efter breve gjaldt også Christian, som skrev, at han kunne følge med i, hvad der skete i hjemmet, og som han skrev: *“Livet er som i Slægt med Fangernes, Friheden er taget fra os og Dagene tomme og gaar i from Ensformighed, saa gør det godt at mærke, at man ikke er glemt, at der er nogen hjemme, der tænker på én imellem”*.

Foruden breve sendte Ingeborg regelmæssigt pakker til Christian. Den 29. september 1917, dvs. ca. to år efter, at Christian var blevet indkaldt, skrev hun: *“Jeg sad lige nu og talte Pakkerne der er sendte til Dig siden Du rejste til Fronten de er nu oppe på 250 det er da lidt”*. For Ingeborg betød det meget at kunne sende pakker til Christian. Denne hendes næsten daglige tilberedning af mad til *‘rekrutten’*, som hun kaldte ham, og afsendelse af pakken fra posthuset var jo blot en fortsættelse af hendes daglige omsorg for ham, før han kom til fronten. Der var begrænsning på pakkernes vægt. Den måtte ikke overstige 500 gram. Breve og pakker kunne sendes portofrit.

Den barske virkelighed for de dansksindede nordslesvigere

I løbet af krigen opstod der mangel på fødevarer, som gården ikke selv kunne producere, men også en del

af dem, som gården kunne producere, måtte hun tvangsaflevere til de tyske myndigheder. Afleverede de efter øvrighedens skøn ikke nok, kom der husundersøgelse. Tillige var importen af kunstgødning til kornavl og kraftfoder til malkekøerne pga. englændernes søblokade standset, hvilket resulterede i mangel på brød og mælk, der ligefrem måtte rationeres. Ingeborg måtte, som andre kvinder på landet, iværksætte erstatningspro-

cedurer. Hun kærnedede selv smør, lavede sæbe af selvdødt kvæg, kogte sirup af roer og fremstillede kartoffelmel. Om erstatningsprodukterne skrev hun: *“Kaffen, ja Kaffe er det nu ikke, kun noget brunt Vand”* og senere kom der en længere beretning: *“[...] Sæbepulver til Vask duer næsten ikke, det er som om der er blandet Gips eller Kalk i, når vi opløser det i Vand falder det hele på Bunden, og vil vi bruge det til at vaske Døre og Vin-*

Andresenfamilien på Røjhus, ca. 1895. Øverste række fra v. Marie (1875-1949), Andreas (1879-1939), Hans Christian (1873-1924), Jørgen (1877-1916), Sofie Marie (1881-1935). Siddende ved bordet moderen Ane Margrethe (1846-1911) f. Wrang, Margrethe (1893-1954) og faderen Andreas (1842-1914). Siddende fra v. Ingeborg (1885-1929) og Anna Margrethe (1883-1969).

Foto: Museum Sønderjylland, Cathinesminde Teglværksmuseum.

Hvem var Ingeborg Andresen?

duer bliver Træet helt hvidt. Grøn Sæbe har i lang Tid ikke kundet fås og hvid Sæbe heller ikke om lidt går vi alle omkring i sort Tøj, og vi selv bliver til sidst også sorte, for Vaskesæbe kan vi såmænd heller ikke få. Godt vi bor på Landet, for Fødevarer er da rigelige her. Byggryn har vi da selv og Mælk da også endnu”.

Der trængte sig også død og sorg ind på Cathrinesminde, når en af familien, vennerne eller bekendte var faldet i krigen. Det optog i brevene både Ingeborg og Christian meget. Den 25. april 1918 skrev Ingeborg: *”For et par Dage siden kom der Bud, at Sofies [tjenestepigens] Broder Mathias er falden han har kun været ved Fronten siden Jul. Der kom en Pake til hans Moder med en Tegnebog en*

Kniv og nogle Breve og en Pung, men ellers ingen Meddelelse [...]. Ja nu når de triste Budskaber hertil fra de hårde Kampe mod vest. Peter Jørgensen, Murer i Broager, har i sidste Uge fået Bud at to Sønner er faldne, og en er falden før i Krigen, det er ellers tunge Tidende at tage imod, og deroverfor står man ganske magtesløs det er grufuldt”.

Mangel på arbejdskraft

Under krigen blev flere og flere våbenføre mænd indkaldt til den tyske hær, og der blev mangel på arbejdskraft på gårdene. For at afhjælpe dette problem stillede den tyske stat krigsfanger til rådighed. Den 6. juli 1917 fik Ingeborg en fransk krigsfange, Pierre, som blev en integreret person i familien, han opfattedes jo

Cathrinesminde Teglværk set fra Flensborg Fjord, ca. 1896. Dækket af træer ses til venstre i billedet ejerboligen og ca. midt i billedet bag skorstenen aftægtsboligen.

Foto: Museum Sønderjylland, Cathrinesminde Teglværksmuseum.

ikke som fjende. Der opstod et fortrolighedsforhold mellem Pierre, Ingeborg og Christians to brødre, Jens (1876-1927) og Holger (1883-1949), som ofte opholdt sig på Cathrinesminde, selv om samkvem med fangerne af de tyske myndigheder var forbudt, så underviste Pierre endog i fransk. Når de slagtede kunne Pierre ikke forstå, at de ikke spiste lunger og milt, så det måtte Ingeborg i gang med at lave: *“Bon Fabrikation” jeg havde stegt Milten som Lever*. *Kyllingehoved var for ham det bedste af hanen. “Når Du kommer hjem får Du stegte Kyllingehoveder og Lunge-ragou”,* skrev Ingeborg. Hun og hele familien viste sig som venteligt at være åbne og modtagelige for nye kulturelle påvirkninger.

Opretholdelse af livsmodet

Det hyppige samvær med hendes egen og Christians familie var af afgørende betydning for, at hun kunne komme igennem de godt tre år, hvor Christian var på Østfronten. De levede et intenst familieliv med besøg, fødselsdagsfester og middage. Og selv om hele Tyskland sultede, blev der på Cathrinesminde og hos alle, som hun besøgte, trakteret som i fredstid. Til at supplere rationerne var det muligt at fiske og på jagt, og forstod man at snyde den tyske øvrighed, kunne man slagte i smug. Blev det opdaget, vankede der bøde. Sådanne muligheder forelå ikke i de nordslesvigske købstæder, hvor man ligefrem sultede, så det var nødvendigt at oprette folkekøkkener.

Fra hjemmet på Røjhus var Inge-

borg blevet skolet i den danske litteratur og den danske sangskat. Det var i Christians fravær med til at holde livsmodet oppe hos hende, og det prægede hele den dansksindede familie og familiens omgangskreds. Hun fortalte i brevene til Christian om den litteratur, hun læste, den læsekreds, som hun deltog i, og hendes højtlesning for Anna (1895-1944), Jørgens kæreste og senere hustru. Foruden de danske sange spillede også klassisk musik en rolle i Ingeborgs og Christians liv sammen med sidestillede venner, en aktivitet som Ingeborg fastholdt under Christians fravær. Engang i 1918 skrev Ingeborg om en musikaften på nabogården sammen med venner: *“Vi havde Musikaften Klein Rasmus Tychsen og Frida fint kan Du tro, næsten for stemningsfuldt man bliver helt betagen. De spillede Kleins eget Arbejde, han er fuld af Musik. Senere sang vi, Klein spillede til, mest uden Noder [...] Du kan tro det er dejligt med Musik. Jens Kristensen og Schmidt Sparekassen og Petersens Mølmark var der også. Vi spiste og drak som i Fredstid kan Du vel tænke Dig og kom hjem kl. 2, som til en Koncert med Bal i gamle Dage”*. Jo, man forstod at more sig på Broagerland.

For Ingeborg og Christian var betretninger om deres naturoplevelser et vigtigt element i deres korrespondance. De mindede dem om de fælles naturoplevelser, de havde haft før krigen. De havde begge et godt kendskab til blomster. Pinsemorgen i 1917 havde Ingeborg pyntet op i stuerne med forårets blomster med

navn. Ingeborg beskriver stuerne så livagtigt, at interiøret med blomster i vaser står mere eller mindre klart i ens bevidsthed. Og Christian svarede med sine minder om Cathrinesminde og Flensborg Fjord og sammenlignede dette med det, han ser ved fronten i Rusland. *"Naar man hører Gøgen kukke i den nære Skov, hvor Lærken synger oppe paa Marken, saa kunde man mene, at det er et fredeligt Billede. Men Billedet forstyrres af en Granatkugles Fløjt [...]"*, skrev han. Man fornemmer i deres begejstring for naturen en særegen fortrolighed de to mennesker imellem.

International orientering

Gennem avislæsning fulgte Ingeborg med i, hvad der skete i hjemstavnen og internationalt, og det kunne hun i brevene drøfte med Christian, som ude på Østfronten modtog de sam-

me aviser. Den 14. oktober 1918 skrev Ingeborg, efter at hun i sit brev til Christian havde filosoferet over forholdene på Vestfronten og krige i almindelighed: *"I Går Aftes kom Ekstrabladet med en Beretning om Tysklands Svar til Wilson, de går ind på alle Betingelser, ja Stemningen er høj mange Steder i disse Dage"*, men den 24. måtte hun anslå en mere pessimistisk tone: *"Vi er nok ikke færdige med Krigen endnu efter at have læst Rigskanslerens Tale får man Indtrykket af at det nu rigtig skal gå løs hvis ikke Wilsons Svar er tilfredsstillende"*.

Da så endelig freden var en realitet, skrev hun et begejstret brev til Christian, hvor hun lovede flagning med Dannebrog ud af kvistvinduet og vin i lange strømme.

Der skulle alligevel gå to måneder, inden Christian kom hjem fra Ukraine. I februar 1919 blev Ingeborg og

Billede af Ingeborg, Margrethe og Christian i 1928.

Christian gift, men Ingeborg levede kun til 1929. De fik en datter, Margrethe (1919-1988). Margrethe blev gift med Knud Nordemann Jensen (1916-1999), og sammen kørte de teglværket videre. Margrethe opbevarede korrespondancen indtil 1985, hvor hun overgav den til museumsinspektør Inge Adriansen til arkivering på Sønderborg Slot, hvor den var arkiveret, indtil forfatteren til denne artikel fik adgang til korrespondancen i 2011. Ingen af Margrethes tre børn, Christian (1944), Grethe (1944) og Poul (1953) var bekendt med brevenes eksistens, før jeg i min forskning kontaktede dem. ■

Litteratur

- Christensen C.B.: *Krestens breve og dagbøger. En dansker på Vestfronten i Første Verdenskrig*. Gyldendal. 2009.
- Hansen H.S.: *Bondeliv på Broagerland. Gårdejer Andreas Andresens erindringer fra Skelde*. I: *Sønderjyske årbøger*, s. 101-157. Historisk Samfund for Sønderjylland. 1990.
- Wolf H.: *Teglværksejer Hollensen - Brevveksling fra Østfronten 1915-18 og dagbøger 1930-1943*. Årsskrift XXVII 2014. Museum Sønderjylland Cathrinesminde teglværk.
- Wolf H.: *Sønderjyder på Østfronten i 1. Verdenskrig*. Syddansk Universitetsforlag. 2017.

Grænselandskronikken

Af redaktør Poul-Erik Thomsen

Med bopæl i Tinglev i mere end et halvt århundrede har Poul-Erik Thomsen fulgt det sønderjyske og slesvigske grænseland på nærmeste hold. Og det både på arbejde og i fritid. Kronikken bygger hovedsageligt på historier fra landsdelens dagblade, men også på egne iagttagelser. Grænselandskronikken er udtryk for forfatterens egne betragtninger, der ikke nødvendigvis deles af Historisk Samfund for Sønderjylland.

Afstemningsfesten 2020

Tinglev har ikke den store tradition for afstemningsfester. Det har lige som ikke ligget til byen, der den 10. februar 1920 havde tysk flertal, og en delt by med et tysk mindretal, der lige siden har haft en tydelig tilstedeværelse. Hvor afstemningen og den 10. februar i 100 år har været

mejslet ind i et samfund som Møgel-tønders kalender og der virkelig er blevet en stolt tradition, så er man gået noget mere stille med dørene til forsamlingsstederne i Tinglev på denne historiske dato.

Men ikke i 2020. Tinglev tyvstartede endda og inviterede til afstemningsfest søndag den 9. februar.

Der var gjort plads til 300 i den lille hal i Tinglev Fritidscenter. Da endnu flere dukkede op og vendte om i døren, sad der allerede flere end 500 forsamlet, og der var ikke den stol, der ikke var taget i brug.

I mange år med en betydelig splid mellem dansk og tysk fik to personligheder en helt særlig betydning som den forsonende tråd i et stykke eksplosivt grænseland.

Alfred Jespersen var den tysksinde-

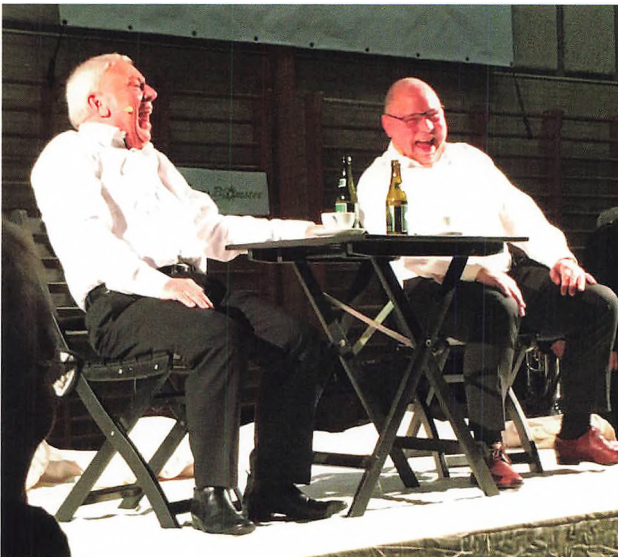

Foto: Marianne Ruby Bødiker.

Alex Bødiker og Leif Maibom optrådte ved afstemningsfesten i Tinglev den 9. februar 2020.

de slagtermester. Hans far havde stemt på Deutschland. Naboen var den danske bagermester Rasmus Møller. Hans far havde valgt Danmark ved afstemningen.

Hver søndag morgen kom Alfred Jespersen ind i bageriet for at hente de friskbagte rundstykker, og dér sad så 'Adde Slaute', som han blev kaldt, og vendte de seneste lokale rygter og verdenssituationen sammen med bagermesteren over et par kopper kaffe.

Og selv om Alfred Jespersen flirtede med nazismen og blev medlem af Zeitfreiwillig, og selv om Rasmus Møller engagerede sig endnu mere i det danske virke, så forblev de gode naboer og venner hele livet. Kun afbrudt af de 18 måneder, hvor den tyske slagtermester sad i Fårhuslejren.

En dialog mellem de to, der begge er døde, blev opført af Alex Bødiker fra Haderslev som Alfred Jespersen og Leif Maibom fra Sønderborg som Rasmus Møller. En storslået oplevelse, som også deres to sønner, Heinz Jespersen og Louis Møller og deres familie kunne glæde sig over. Et stort smil til Genforeningen.

Naturligvis var det også en afstemningsfest med fællessang. Og det var et bevægende øjeblik, da alle rejste sig op til den sidste gentagelse af *Det haver så nyligen regnet*.

Dronning Margrethe skulle have besøgt Sønderjylland i forbindelse med fejringen af Genforeningen i 2020. Besøget er nu udsat til juni 2021.

Også den 10. februar var der flere store afstemningsfester. En smuk begyndelse på 100-året for Genforeningen. Men det er altså ikke altid, at godt begyndt er halvt fuldendt. En virus kom på tværs.

Den helt store aflysning

Det vil være forkert at skrive, at alle kanoner var kørt i stilling. Her er det ikke et slag, der skal fejres, men en folkeafstemning. Under alle omstændigheder var det sådan, at der var gjort rigtig meget for, at hele Danmark med Hendes Majestæt, Dronningen i spidsen skulle festligholde 100-året for Sønderjyllands indlemelse i det danske kongerige.

Hvilken folkefest var der ikke lagt op til. Hvad Phillip Faber er for den danske fællessang, stod Simon Faber til at blive som genforeningsfestens tovholder. Selv om fællessanger-Faber er fra Næstved, og genforenings-Faber er fra Flensborg, så har

Foto: Johannes Jansson/norden.ord, Wikimedia Commons.

de også noget til fælles. Simon Faber kan som Phillip Faber sætte sig til et klaver og spille op til samsang, og begge har en dejlig stemme.

En genforeningspark foran Folkehjem i Aabenraa skulle være indviet. Dronning Margrethe havde givet tilsagn om at deltage i festligheden. Aflyst.

Mange foreninger havde planlagt arrangementer. Aflyst. Og hvad der ikke er aflyst, det er nu flyttet til 2021. Mange håber stadig på, at det bliver muligt at forsamlings sundhedsmæssigt forsvarligt i så stort tal, at det måske bliver muligt at gennemføre efterårets genforeningsfestligheder.

Kun få har helt opgivet, og den kendsgerning, at vi nu har ventet 100 år på at kunne fejre Genforeningen, gør, at vi også har styrke til at vente endnu et års tid. Længe leve Genforeningen!

Grus i maskineriet

Endnu inden en livsfarlig virus *"føg over hegnet som ugræs"* helt fra Kina og Italien, var der dog kommet grus i festligholdelsens maskineri.

Grænseforeningen bad den populære Sigurd Barrett om en omskrivning af *Det haver så nyligen regnet*. Det gjorde Barrett så - ganske givet intetanende om, at han dermed ikke bare satte sine fingre til klaverets tangenter, men direkte ind i et hvepsebo.

Sigurd Barrett viste sit kunstneriske talent, og hans sang var både nydelig og let at synge. Og han har ganske givet noget uforvarende påtaget sig opgaven. Men der var tale om en gendigtning af en historisk tekst, og

det udløste voldsomme reaktioner.

For Kristian Kjær Nielsen - forhenværende højskoleforstander, formand for Jaruplund Højskole og næstformand i Sprogforeningen - blev det dråben, der fik bægeret til at flyde over. I et læserbrev meldte han sig ud af Grænseforeningen i protest.

Sognepræst i Aabenraa, Jens Kvist, udtrykte i et andet læserbrev sin betydelige utilfredshed med en ny version af sangen fra 1890, og han kalder en forklaring fra generalsekretæren i Grænseforeningen for *"mest varm luft eller en kulturradikal floskel!"*

Knud-Erik Therkelsen har forklaret gendigtningen og dermed omskrivningen med, at den ny tekst er *"et nutidigt budskab om at leve i fred og fordragelighed med hinanden, og nyfortolkningen passer fint med Grænseforeningens slogan, "For en åben danskhed"."*

Den udlægning er blandt andre Jens Kvist altså slet ikke enig i. Og han skriver i læserbrevet, at vi kan få travlt, hvis man skal omdigte alle de sange, der ridser fortidens modsætning mellem dansk og tysk op. Og sognepræsten sender et klart budskab:

"Lad dog de historiske sange være og digt nogle nye om demokrati og rummelighed, hvis I synes, der er brug for det".

Det skal lige tilføjes, at *Det haver så nyligen regnet* blev en meget smuk fællessang for både medlemmer af det tyske mindretal og for flertalsdanskerne ved afstemningsfesten den 9. februar i Tinglev.

Det har været et vildt og voldsomt regnvejr

Tekst: Sigurd Barrett 2019

Melodi: Det haver så nyligen regnet, dansk folkemelodi

1. Det har været et vildt og voldsomt regnvejr,
og det drypper fra træerne endnu.

Frygt for andre har hersket på vor egn her,
fremmedhad sprængte tillids bånd itu.

Det gi'r lysere vejr,
når man rummer enhver
og har folket og sammenholdet kær.

2. Det har været et voldsomt vejr herhjemme,
stormen tog hvert et nyudsprunget blad.

Vi har hørt frygtens onde, kolde stemme,
den har prædiket om fjendtlighed og had.

Og når intet var trygt,
har i afmagt vi søgt
denne stemme, som spreder angst og frygt.

3. Men med stemmer skal frygten overvindes,
står vi sammen, vil lyset bryde frem.

Sol skal skinne, og fællesskab skal findes,
fred skal genskabes i vort gamle hjem.

Ræk din hånd til din bror,
ned mod syd, op mod nord,
vi er ét, uanset hvor end vi bor.

Pressefoto.

Uddrag af teksten til Sigurd Barrets nyfortolkning af *Det haver så nyeligen regnet*.

Opera trykker på pauseknop

Bøgerne om H.P. Hanssen nåede ud til læserne, inden Danmark lukkede ned.

Især historiker dr.phil. Hans Schultz Hansens andet bind om Hans Peter, *Genforeningens arkitekt* er et værk, der én gang for alle understreger, at H.P. Hanssen var de danske sønderjyders førstemand, og at hans virke fik afgørende betydning for, at grænse-

dragningen mellem Danmark og Tyskland blev afgjort ved en folkeafstemning.

H.P. Hanssen har også en hovedrolle i operaen *Grænsemageren*. Han skulle synges af en dansk barytonstemme bosat i Wien, Morten Frank Larsen, og man kan forestille sig, hvordan H.P. Hanssens tale fra en balkon på Folkehjem den 17. november 1918 i 2020 kunne blive til

en klassisk balkonscene i en opera.

Bag den ny opera står *Opera På Grænsen*. Et operakompagni, der på alle måder lever op til det at være grænseoverskridende. Formanden - den tidligere danske skoleleder i Sydslesvig, Anders Molt Ipsen - er initiativtager til den hidtil største opgave i *Opera På Grænsen*, og i fem år har han arbejdet for at skabe den nødvendige økonomi. Det lykkedes.

Han har samtidig opbygget et tæt samarbejde med Sønderjyllands Symfoniorkester, der er medspiller i operaen.

I Ribe har Bo Gunge skrevet den nye opera. Og Morten Frank Larsen var valgt til at spille H.P. Hanssen. En anden rolle skulle besættes af stifteren af *Opera På Grænsen*, Iben Silberg. Nu er *Grænsemageren* aflyst.

Forhåbentlig er der dog kun tale

Operaen *Grænsemageren*, der omhandler H.P. Hanssen, er desværre aflyst indtil videre.

om en udsættelse. Den opera fortjener en ny chance, men helt enkelt bliver det naturligvis ikke at få kalenderen til at gå op for både orkester og sangere. Der var udsolgt til premieren i Alsion. Det viser, at publikum glæder sig til at opleve en helt ny opera med lokale rødder.

Så lad os håbe ...

Forening eller deling

Mens en historiker som Hans Schultz Hansen - leder af Rigsarkivet i Aabenraa - ikke tøver med at skrive om genforening og har givet andet bind om H.P. Hanssen titlen *Genforeningens arkitekt*, så stiller en anden dr.phil. spørgsmålstegn ved rigtigheden af at tale om en genforening. Professor Steen Bo Frandsen mener, at det er mere rigtigt at bruge en betegnelse som *Slesvigs deling*. Det gør han i en kronik i *JydskeVestkysten*.

Forening eller deling? Nu er Frandsen ikke den første, der vægrer sig ved at tale om genforening. Men der er altså ikke tale om en hvem som helst hr. Frandsen. Steen Bo Frandsen er leder af Center for Grænseregionsforskning - et institut under Statskundskab på Syddansk Universitet.

Professoren peger på, at historien altid er en bevægelse, og at vi ikke

læser den nu som for en generation eller to siden. Det har Steen Bo Frandsen ret i.

Slaget på Dybbøl Banke blev i mange år nærmest mindet som en sejr for Danmark. Tom Buk-Swienty har i sine bøger *”skrevet en ny fortælling”*. Ikke bare tabte de danske soldater et slag, men der blev også begået betydelige fejl fra den danske stats side. Det kan godt være, at soldaterne på skanserne og på Als var heltemodige, men danske politikere udviste derimod hovmod både i kampstrategi og ved forhandlingsbordet, og det blev kostbart for Sønderjylland.

Er det så forkert at tale om en genforening og fejre 100-året for resultatet af en folkeafstemning i 1920?

Nej. For de danske sønderjyder, der siden 1864 havde kæmpet mod en tysk overmagt, var der i 1920 tale om, at de blev genforenet med det folk, de følte sig samhörige med, og som de delte sprog og kultur med. Det var en national forbindelseslinje, som blev genetableret i 1920.

Med rette peger lederen af grænseregionsinstituttet på, at det selvfølgelig ikke er en fest for det tyske mindretal nord for 1920-grænsen og for det danske mindretal, der blev efterladt i Sydslesvig og stod tilbage som taberne i den anden afstemning 14. marts 1920.

Det skal ikke tage noget af festen for et Sønderjylland, hvor langt de fleste medlemmer af det tyske mindretal i dag også er sønderjyder.

Og så er det altså også sådan, at der er noget mere festligt over en sønderjysk genforening end en slesvigske deling.

Den kritiske overborgmester

Ok. Vi sletter lige navnet Simone Lange på en liste over Danmarks venner i Sydslesvig. Hun har nok heller aldrig stået på listen.

Simone Lange er overborgmester i Flensborg. På et tidspunkt rakte hun ud efter en toppost i det tyske socialdemokrati. Uden held. Til gengæld har Simone Lange intet problem med at nå den danske nabo.

Overborgmesteren blandede sig i vildsvinehegnet - og ikke mindst i en placering i skoven på den danske side af Flensborg Fjord. Hun forsøgte også helt at forhindre, at hegnet blev sat op.

Et hegn, som kom alligevel. Og

Foto: Michael Thaidigmann, Wikimedia Commons.

Flensborgs borgmester Simone Lange.

hvad er så status? Åbenbart er det blevet legalt at udøve hærværk mod hegnet. At åbne porte og lade dem stå åbne. Alligevel har hegnet indtil nu virket efter hensigten. Det er overvåget af adskillige vildtkameraer, og der er ingen billeder, der viser, at de frygtede vildsvin løber ind i Danmark.

Når det gælder kritik af den danske regerings beslutning om at bremse for indvandring ved grænsen, så har Flensborgs overborgmester bestemt ikke været alene om at protestere. Men da Danmark blev lukket land på grund af frygten for corona-smitten, var Simone Lange endog meget hurtigt ude med sin sædvanlige fordømmelse af dansk grænsepolitik. Og hun rødmede tilsyneladende ikke engang af flovhed, da hendes egen regering gjorde præcis det samme.

En helt særlig udfordring er det naturligvis i både Sønderjylland og Sydslesvig, at der hele tiden bliver gjort alt for at bygge bro over den dansk-tyske skillelinje i stedet for at adskille. Et vildsvinehegn er eksempelvis intet problem for et kulturelt samarbejde. Når grænsen lukkes fra begge sider, så er det forventeligt, at både det danske mindretal i Sydslesvig og det tyske mindretal i Sønderjylland arbejder for, at der bliver så få gener som overhovedet muligt, og at det gode samkvem også er stærkt nok til en corona-krise.

I det arbejde har Simone Lange

**Chefredaktør for Flensborg Avis
Jørgen Møllekær.**

diskvalificeret sig selv. Det kan blive et problem for Flensborg. Ikke for Danmark.

Ministerens dødsynd

Chefredaktør Jørgen Møllekær undrer sig. Det gør han på lederplads i Flensborg Avis, hvor han kalder den danske transportminister Benny Engelbrechts meddelelse om, at Danmark næste år vil begynde at bygge Ferner-forbindelsen, for en dødsynd.

Ingen tvivl om, at Engelbrecht ved pressemødet selv lignede én, der var både glad og stolt over at kunne fyre en form for startskud af, og han fremhævede den fordel, som en tunnel mellem Danmark og Tyskland kan blive for det østlige Danmark og naturligvis især for Lolland.

Når chefredaktøren så alligevel betegner den danske transportministers tunnel-syn som en fadæse, så skyldes det, at Jørgen Møllekær fra Flensborg har et godt indblik i tysk politik. Og han ved derfor også, at en tysk byggetilladelse fortsat afventer

Foto: Flensborg Avis.

en afgørelse ved Forvaltningsdomstolen i Leipzig, hvor de mange protester mod en fast forbindelse og dens følger fra tyske borgere og organisationer skal afgøres.

En dansk enegang, som Benny Engelbrecht her er ude i, og hvor Danmark tager en tysk domstolsafgørelse for en formalitet, er mildest talt overraskende. Og man ser det for sig: Danmark bygger en tunnel, som slutter midt ude i et farvand. Også omtalt som en blind vej.

Noget tyder på, at ministeren er ude i noget hastværk. Inden Benny Engelbrecht annoncerer en Femern-tunnel, burde han have fremlagt en plan for en færdiggørelse af det sønderjyske dobbeltspor. Det er det stykke, der strækker sig mellem Tinglev og Padborg.

Måske Benny Engelbrecht, der bor i Sønderborg, her er bange for, at han kan beskyldes for at føre sognepolitik, hvis han nu viste, at han kunne blive ministeren, der langt om længe fik lagt de togskiner ud. Det behøver han dog ikke at frygte.

Et dobbeltspor mellem Tinglev og Padborg bliver ikke en speciel fordel for de to byer og har intet med lokalpolitik at gøre. Interessen for, at en strækning fra nord til syd ikke fortsat hænger som i et strå på den lille strækning i Sønderjylland, kommer fra eksportvirksomheder på europæisk plan.

En af de sidste er død

Andreas Jochens fra Sønderborg er død. Han blev en gammel mand. At en granatplint ikke dræbte nordsles-

vigeren i en ung alder under 2. Verdenskrig, kan han takke en tegnebog godt fyldt med billeder for.

Dres Jochens var *ein alter Kriegskamerad* i det tyske mindretal i Sønderjylland. Han lagde aldrig skjul på, at han havde været med i krigen på tysk side, men det var vigtigt for ham at understrege, at han havde været i Luftwaffe. Og altså ikke i Waffen-SS.

Hele livet forsvarede Jochens sine gamle krigskammerater fra dengang. Som én af de sidste. Han turde se fortiden i øjnene og blev aldrig fornægtende.

Andreas Jochens har i mange år arbejdet for opbygningen af et tysk mindretalsmuseum i Sønderborg. Han nåede ikke at se resultatet af sin indsats. Med hans død er en hel krigsgeneration nu ved at være væk.

Tillykke dronning Margrethe

Selvfølger har mange sønderjyder og sydslesvigere ønsket dronning Margrethe tillykke med majestæten 80 års fødselsdag den 16. april. Lykønskningsskoret fik også sine tyske strofer skrevet af tidligere chefredaktør Siegfried Matlok i *Der Nordschleswiger*.

“*Glücksfall Margrethe II.*” lød overskriften. Matlok skriver i en historisk baggrund for lykønskningen, at “*das Vertrauen zum Königshaus war der erste, wichtigste Schritt auf dem langen Weg zum Bekenntnis als staatsloyale deutsche Dänen*”.

Det fremgår af den ledende artikel, at formanden for det tyske mindretal i Sønderjylland, Hinrich Jürgensen, er dronningens mand. “*Som tysk nordslesviger er jeg royalist*”, har Bund

Deutscher Nordschleswiger-formanden udtalt.

I *Der Nordschleswiger* udtrykker Siegfried Matlok et ønske om, at dronning Margrethe vil fortsætte som historiens lykketræf i mange år endnu.

Sydslesvig uden årsmøde

Det er ikke sket siden 1945. Et Sydslesvig uden danske årsmøder. Her 75 år senere gentager historien sig så. Ingen dansk samling og blafrenede dannebrog i 2020. Årsag er frygten for en virus.

Rektor på A.P. Møller Skolen i Slesvig, Jørgen Kühl, forstår årsagen til aflysningen, men beklager, at det nu ikke er muligt at holde møderne i Sydslesvig i lige netop 2020.

Ikke for som sådan at deltage i fejringen af Sønderjyllands genforening med Danmark. I sagens natur bliver det ikke *fejret* i et mindretal, der ikke blev en del af Genforeningen, men det er en historisk begivenhed, som markeres blandt dansksindede syd for grænsen.

Og årsmøderne skulle have været et udstillingsvindue for en god dansk fortælling i 100 år i Sydslesvig.

Som grænselandskenderen Jørgen Kühl siger, så er det danske mindretals succeshistorie ikke en selvfølge. *“Der var ikke mange i 1920, der turde håbe på, at der også i 2020 ville eksistere et dansk mindretal”.*

Alle havde glædet sig til at fejre denne succes ved årsmøderne i 2020. Heldigvis er det en fortælling så stærk, at den også holder til 2021.

De er ikke glemte

Den 9. april 2020 var det 80 år siden, at Danmark blev besat af Hitlers Tyskland. Med stort mod tog danske soldater den ulige kamp op. I tiden op til Besættelsen var de blevet svigtet af en regering og et folketingsflertal, der groft sagt misrøgtede en hær, der i stedet for kampvogne blev udstyret med cykler.

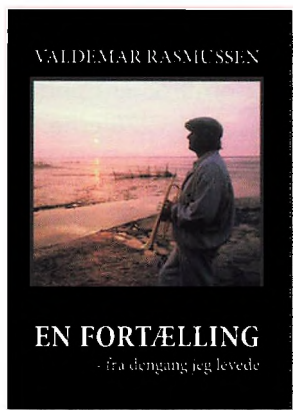
Soldater fra Søgårdlejren havde i den grad brug for forstærkning. Den kom aldrig. I København havde den danske regering allerede besluttet at opgive, men den besked fik de kæmpende soldater først alt for sent. Det kostede unge liv.

Samme morgenstund den 9. april 1940 blev tre grænsegendarmere skudt i Padborg. På alle måder en sort dag i Danmarkshistorien. Og især for Sønderjylland. Mens danske soldater tog kampen op mod de tyske, så blev de samme soldater modtaget med jubel af medlemmer af det tyske mindretal.

For de danske soldaters skyld, for grænsegendarmernes skyld er det en dag, der aldrig må skrives ind i en glemmebog.

80 års dagen mindes i stilhed på grund af corona-nedlukningen. Men ikke mindre respektfuldt. Det samme gælder 75-året for befrielsen den 4. maj. Hvor vi er forhindret i at samles og mindes, så har vi til gengæld mulighed for at fordybe os i de mange bogværker, der findes om tre historiske begivenheder.

75-året for Befrielsen. 80-året for Besættelsen. 100-året for Genforeningen. Selv med stækkede vinger mærker vi historiens sus. ■

Valdemar Rasmussen: En fortælling - fra dengang jeg levede. Udgivet af Forlaget Herreværelset, 2019. 262 sider, ill. Pris 250 kr.

Bogen er en selvbiografi af den sønderjyske jazztrompetist, sanger og komponist, født i Tønder 1939. Forfatteren beskriver sin trygge opvækst i Tønder, hvor den musikalske karriere startede i Kristkirkens drengekor og Tønder Spejderorkester. Valdemar betragtede skolen som en "fjendtlig-sindet magt", men hans store passion blev jazzmusikken, som han begyndte at spille i et lysthus ved Vidåen sammen med ligesindede unge, bl.a. den senere købmand og naturfotograf C.C. Christiansen. Valdemar fortæller bl.a. om Danmarks første jazzfestival i Tønder i 1955, om sine første lokale jazzorkestre og om de store jazzklubber i Sønderjylland i 1950'erne.

Da hans far ikke kunne se en fremtid i at være jazzmusiker, kom Valdemar i lære i en tømmerhandel i Aa-

benraa, men efter endt uddannelse flyttede han til København, hvor han var en del af det aktive jazzmiljø fra 1960'erne. Han flyttede flere gange mellem København og Sønderjylland, bl.a. til Felsted, og til Ballum, hvor han boede fra 1990-2009.

Bogen beskriver levende det spændende og kalejdoskopiske, men også hårde liv som jazzmusiker på farten og med mange anekdoter om de musikere, Valdemar spillede sammen med i sit lange liv med jazz.

Elsemarie Dam-Jensen

H.E. Sørensen: Mellem hav og marsk. Bredeådalens digelag og Ballum-Astrup-diget 1919-2019. Udgivet af Bredeådalens Digelag, 2019. 119 sider, ill. Pris 150 kr.

Gentagne oversvømmelser med skader på marskjorden til følge fik i begyndelsen af 1900-tallet sat gang i planlægningen af et dige ved Ballum. I modsætning til digerne ved

Højer og Ribe skulle det ikke beskytte større beboede områder, men sikre landbrugsdriften.

Arbejdet blev påbegyndt i marts 1914 og kom med krigsudbruddet i august til at tage meget længere tid end planlagt. Mangel på arbejdsstyrke blev delvis imødekommet med indsættelse af krigsfanger og rekonvalescentkompagnier af tyske tropper. I 1919, med fire års forsinkelse, kunne diget omsider indvies. Til gengæld har det med mindre skader holdt stand siden. Dog med en udbygning 2004-2007.

Digelagets protokoller har været en hovedkilde. Fremstillingen er meget udførlig med mange og lange citater og omfattende navnelister. Slusen og slusekroen får selvstændige kapitler. Stormfloderne 1976 til 1990

samt orkanen 1999 får naurligt nok udførlig omtale. Det sidste kapitel fortæller historien om fredningsindsatsen fra slutningen af 1970'erne. Her gjorde udtalte divergenser mellem lokalbefolkningen og naturforvaltningen sig gældende. Nationalparken blev etableret 2010, og i 2014 kom kronen på værket: Vadehavets optagelse på UNESCOs verdensarvsliste.

Udarbejdelsen af jubilæumsskriftet har været lagt i gode hænder hos velskrivende H.E. Sørensen. Resultatet er en smuk bog, der synes at komme rundt i alle hjørner af historien om Ballumdiget med mange og gode illustrationer, sort/hvide og i farve.

Britta Bargfeldt

Kom og vær med i et grænseløst fællesskab

Vil du være med til at støtte danskheden i grænselandet?

Aabenraa Jens Overgaard
jensovergaard49@gmail.com • tlf. 4010 8142

Haderslev Peter Popp Andersen
kapopp@outlook.dk • tlf. 2066 7622

Sønderborg Kirsten Fanø Clausen
kifanoe@gmail.com • tlf. 6177 8515

Tønder Marie Stamp
stamp.marie02@gmail.com • tlf. 2074 6088

Rødding - Vejen Hans Harald Sørensen
hhs111@gmail.com • tlf. 5154 2075

Kolding og omegn Henning Haugaard
haugaardkolding@mail.tele.dk • tlf. 7550 4339

Så bliv medlem af Grænseforeningen og deltag i spændende aktiviteter i din lokalforening. Du får også tilsendt *Grænsen – magasinet om mindretal, sprog og kultur*, der udkommer seks gange om året.

Meld dig ind via vores hjemmeside www.graenseforeningen.dk eller kontakt en lokalforeningsformand i dit område.

et er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

GRÆNSEFORENINGEN
for en åben danskhed

Mens vi venter ...

Af publikums- og formidlingschef Nina Nørgaard Jørgensen

JA, I SKRIVENDE STUND (30. april 2020) ved vi jo faktisk ikke, om der sker så meget. Pt. er kulturen sat på stand-by, og vi venter alle med spænding på regeringens udmelding om genåbningen.

I Museum Sønderjylland håber vi meget på, at vi igen snart kan byde vores gæster velkommen.

Særligt til vores store udstilling *Medgang og Modgang - udvekslinger mellem dansk og tysk kunst*.

Udstillingen er selvfølgelig tænkt ind i genforeningsåret, men belyser et langt større perspektiv, nemlig hvordan forholdet mellem Danmark og Tyskland har påvirket kunsten gennem mere end 200 år.

Nærmere bestemt fra 1800-tallet og frem til samtidskunsten i dag. En periode, der har været præget af krige, alliancer og storpolitik. Men også en periode, hvor kunstnerisk inspiration og samarbejde har trodset landegrænser.

Mens vi venter på, at udstillingen åbner, kan man jo bruge tiden på at

læse lidt op på emnet. Her vil jeg anbefale hjemmesiden *Kunst på Grænsen* (kunstpaagraensen.dk), som er et formidlings samarbejde mellem fem danske kunstmuseer med støtte fra Kulturministeriet.

Adolf Erbslöh: Landschaft mit Mäher, 1912.

Olie på lærred, 77 x 89 cm.

Von der Heydt-Museum Wuppertal.

Her kan du blive klogere på kunst og magt, når museumsdirektør Mikkel Bogh fra SMK fortæller om elitens indflydelse. Du kan også læse om den dynamiske kunstscene i Berlin fra den

bosiddende danske kunstner Jeppe Hein og få indblik i forfatter Knud Romers holdning til den danske nationalfølelse.

Medgang og Modgang - udvekslinger mellem dansk og tysk kunst kan opleves på Kunstmuseet i Tønder og Brundlund Slot, når museerne igen åbner op.

Både udstillingerne og hjemmesiden er desuden teksten på dansk og tysk, hvis man skulle have lyst til at dele en kulturoplevelse med sin nabo mod syd.

Rigtig god fornøjelse! ■

Museum Sønderjylland

Hvornår	Særudstillinger	Hvor
22.11.19 - 18.10.20	Grænseløs Påvirkning - den grænseløse påvirkning af dansk bygningskultur	Arkæologi Haderslev
Ukendt åbningsdato	Medgang og modgang - Udvekslinger mellem dansk og tysk kunst	Kunstmuseet i Tønder & Brundlund Slot, Aabenraa
Ukendt åbningsdato	Fragmenter - tekstilt - metal / Når naturen leger med	Drøshes Hus, Tønder
Ukendt åbningsdato	Fiskegærden fra Slivsø - Fiskeri i stenalderen	Arkæologi Haderslev
Ukendt åbningsdato	Grænselandsudstillingen 50 år	Brundlund Slot, Aabenraa
Arrangementer og aktiviteter		
09.06.20	Guidet tur i egen bil - Den nye grænse og dens byer.	Mødested: Padborg Station
10.06.20	Kulturhistorisk vandring - De middelalderlige købstadskirker - Tønder	Mødested: Kristkirken i Tønder
12.06.20	Speed-digging i Gram Lergrav	Gram Lergrav
16.06.20	Guidet tur i egen bil - Den nye grænse i vest	Mødested: festivalpladsen i Tønder
17.06.20	Kulturhistorisk vandring - De middelalderlige købstadskirker - Aabenraa	Mødested: Skt. Nicolai Kirke i Aabenraa
18.06.20	Kunst og vin - Medgang og modgang - Udvekslinger mellem dansk og tysk kunst	Kunstmuseet i Tønder
30.06.20	Rangertur for børn i Tøndermarsken omkring Højer	Højer Mølle
02.07.20	Vandretur med guide i marsken omkring Rudbøl	Mødested: P-pladsen inden grænsen
07.07.20	Rangertur for børn i Tøndermarsken omkring Rudbøl	Mødested: P-pladsen inden grænsen

På grund af Corona-situationen kan vi i skrivende stund desværre ikke melde præcise åbningsdatoer ud. Samtidig kan vi blive nødsaget til at aflyse de nævnte arrangementer. Hold dig opdateret på www.msj.dk

Bagsiden om forsiden

Den danske krone kommer til Nordslesvig

Af enhedsleder Lennart S. Madsen

DEN 14. MAJ 1920 udstedte CIS, den internationale kommission for Slesvig, en såkaldt anordning for krone-møntens indførelse i 1. zone. Sønderjyl-land var endnu ikke formelt *genforenet* med Danmark, så den danske regering kunne derfor endnu ikke udstede love for Sønderjylland - det gjorde CIS.

Betingelserne for indførelsen af dansk valuta var blevet diskuteret, lige siden det stod klart, at der ville komme en afstemning. F.eks. ville det blive en katastrofe for alle de mange sønderjyder, der havde en opsparing i mark, hvis man vekslede til dagskursen. I januar 1914 var 100 mark 88,90 kr. værd, i januar 1920 var den faldet til 9,52 kr. for 100 mark. Sønderjydernes opsparinger og pensionsudbetalinger, der jo alle var i mark, ville stort set forsvinde ved en omveksling til dagskurs. Men samtidigt skulle den danske statskasse også kunne holde til at betale de mange penge til Sønderjylland. Der blev tale om et kompromis.

Resultaterne af de mange forhandlinger blev offentliggjort 14. maj 1920. Gældende fra 20. maj ville dansk mønt være gyldigt betalingsmiddel i hele 1. zone både til offentlige kasser og "mand og mand imellem", som det hed. Samtidigt oprettedes en lånekasse til små virksomheder med et indhold på ti millioner, en udligningskasse på 58 millioner

til dækning af borgernes tab ved overgangen fra mark til kroner, alle arbejdere fik udbetalt en ekstra ugeløn i kroner, og endelig blev der sat 16 millioner kroner af til fordeling blandt de ni nordslesvigske banker og de 72 sparekasser.

For at dansk mønt kunne fungere overalt i 1. zone fra 20. maj måtte pengene rent fysisk skaffes til Sønderjylland og fordeles blandt banker og sparekasser fra dagens begyndelse. Det var borgmesteren i Kolding, Oluf Bech, der tillige var direktør for Nationalbankens filial i Kolding, der skaffede pengene til Kolding i dagene inden. Kl. 7 om morgenen 20. maj var han i spidsen for en kortege af biler, bl.a. en lastbil, der kørte fra Kolding mod Haderslev. Med sig havde de mindst 16 millioner helt nye danske sedler og mønter og to gendarmere til at vogte kortegen.

I Haderslev var det Nordslesvigsk Kreditforening i Storegade 58, der lagde lokaler til pengetransaktionen. Pengene blev talt op og fordelt på lange borde, hvorefter repræsentanter for de mange nordslesvigske banker og sparekasser kom for at hente deres andel. Omkring ved middagstid var danske kroner tilgængelige i banker og sparekasser over hele Nordslesvig. ■

Kilde: Morten Andersen: *Det nordslesvigske valutaspørgsmål 1918-1920. Sønderjyske Årbøger 2002.*